

Zpráva o konferenci „Tělo a mysl v novověké filosofii“¹

Ve dnech 15. – 16. listopadu 2021 se v Praze na půdě Akademického konferenčního centra při Filosofickém ústavu AV ČR uskutečnila konference „Tělo a mysl v novověké filosofii“, kterou zde uspořádal Ústav filosofie a religionistiky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy ve spolupráci s Oddělením pro studium novověké racionality Filosofického ústavu AV ČR.

Jmenovaná konference byla uspořádána v rámci grantového projektu „Překonávání dualismu myslí a hmoty v novověkém myšlení“. Jejím výchozím problémem byl tedy problém karteziánského dualismu myslí a hmoty, který byl pro účely konference zformulován jako problém substanciálního dualismu těla a myslí v novověké filosofii. Cílem konference pak bylo jednak zkoumání geneze, jednak hledání možných řešení problému substanciálního dualismu těla a myslí v kontextu novověkého myšlení a novověké filosofie.

Konferenci zahájil příspěvek Jiřího Chotaše (FLÚ AV ČR, FF UJEP) „Hobbes: Mysl jako pohyby těla“, který jakožto odpověď na karteziánský dualismus těla a myslí nejprve představil Hobbesův systém věd, z něhož se zdá vyplývat, že mysl je třeba studovat stejným

způsobem jako jevy přírody, tzn. v rámci fyziky, aby odtud následně vyložil Hobbesovo mechanistické pojetí smyslového vnímání ve spisu *O tělese*. Z podaného výkladu vyplynulo, že Hobbesovi se nepodařilo uspokojivě vysvětlit, jak pohyby ve smyslových orgánech vedou k vědomým prožitkům. Dále se příspěvek věnoval Hobbesově pojetí obrazy, řeči a rozumu. Hobbes, jak se v této souvislosti ukázalo, odmítal rozlišovat mezi různými schopnostmi myslí, a všechny proto považoval za různé aspekty jednoho kognitivního procesu; podle všeho tedy vypracoval monistickou teorii myslí, která je důležitým předchůdcem materialistických teorií myslí ve 20. století.

Příspěvek Jamese Hilla (FF UK) „Vitalní jednota“ myslí a těla u Johna Locka“ jako další možnou odpověď na karteziánský dualismus těla a myslí představil Lockovu koncepci osoby. Výchozí diskem příspěvku bylo několik vybraných míst a formulací z *Eseje o lidském chápání*, zejména z druhé knihy a XXVII. kapitoly „O identitě a různosti“, kde Locke, jak se zdá, proti Descartovu pojetí substanciálního dualismu těla a myslí klade své pojetí jejich vitalní jednoty, přičemž principem této jednoty činí obecný pojem života, na kterém se společně podílejí všechny živé bytosti – od rostlin přes zvířata až k člověku. V případě člověka je však vnitřní životní síla podle Locka zodpovědná nejen za zajištění a organizaci

¹ Tento text vznikl s podporou projektu GA ČR 19-07384S: „Překonávání dualismu myslí a hmoty v novověkém myšlení“, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

živého těla, ale je také zdrojem cítění a myšlení. Ukázalo se tak, že v Lockově pojetí již lidské tělo a mysl nejsou dvěma nezávislými substancemi, nýbrž dvěma funkcemi společného vnitřního principu utvářejícího živý systém těla (organismus) i cítící a myslící centrum (mysl); ke spojení obou těchto funkcí se pak zdá poukazovat právě Lockův pojem osoby.

Jan Palkoska (FF UK) na konferenci vystoupil s příspěvkem „Mysl a tělo v Leibnizově vrcholné ontologii“. V návaznosti na vybrané pasáže *Monadologie* a korespondence s De Volderem a Des Bossesem představil Leibnizovu pozdní koncepci jednoduchých substancí neboli monád a poukázal na to, v jakém smyslu lze tuto koncepci považovat za překonání karteziánského dualismu těla a mysli. Jestliže ve svých dřívějších textech, mezi které můžeme řadit např. *Metafyzickou rozpravu*, Leibniz opakovaně tvrdil, že jednoduché substance, které jsou skrytým základem veškeré přírodní a jevové skutečnosti, jsou čisté duchovní, a tedy netělesné povahy, pak v *Monadologii* naopak prohlašuje, že žádná jednoduchá substance či monáda – s výjimkou Boha – není čisté duchovní, a tudíž netělesná. Karteziánský dualismus těla a mysli tak Leibniz ve své pozdní filosofii podle všeho překonává poukazem k jejich nutnému spojení a vztahu. Spojení mysli (monády) a těla (jevu) přitom není pouze vnější, jak sugeruje Leibnizova koncepce předzjednané harmonie, nýbrž vnitřní, jak ukazuje jeho koncepce života a živého organismu, která předpokládá mysl jako oživující a vládnuoucí

princip živého těla, jímž je podle Leibnize nakonec veškerá přírodní a jevová skutečnost.

Příspěvek Jindřicha Karáska (FF UK) „Vnitřní a vnější smysl. Kantova transcendentálně-filosofická redukce jednoho metafyzického problému“ poukázal na to, jakým způsobem se problém karteziánského dualismu těla a mysli klade a řeší v Kantově teoretické filosofii. Vychodiskem příspěvku byla odpovídající kapitola prvního i druhého vydání *Kritiky čistého rozumu*, která pojednává o tzv. *paralogismech čistého rozumu*, tedy o metafyzických úsudcích týkajících se existence a přirozenosti lidské duše, které se ovšem v Kantově pojetí zakládají na chybných předpokladech, a jsou proto mylné. Základní chybou a omylem těchto úsudků bylo podle Kanta to, že vycházely z předpokladu substanciální odlišnosti duše a těla, který je však z hlediska Kantovy transcendentální filosofie a teorie poznání neoprávněný. Ani duši, ani tělo člověka totiž v Kantově pojetí nelze chápat jako samostatnou a nezávislou substanci. Duši Kant pojímá jako předmět vnitřního, tělo jako předmět vnějšího smyslu, čímž se jedno i druhé stává pouhou představou pro myslící Já, které je transcendentální podmínkou všech představ, a proto samo nemůže být předmětem žádné představy, a tedy ani žádného poznání.

Robin Pech (FF UK) přednesl příspěvek s názvem „Kantovo překonání dualismu mysli a těla na půdě ‚univerzální medicíny‘“, který poukazoval na to, jakým způsobem Kant klade a řeší karteziánský problém dualismu mysli a těla

na poli praktické filosofie. Východiskem příspěvku byla krátká expozice problematiky dualismu myslí a těla v Descartově první filosofii, která byla zakončena poukazem k tomu, že Descartovy texty k první filosofii, mezi něž řadíme zejména *Rozpravu o metodě*, *Meditace o první filosofii* či *Principy filosofie*, nedokazují pouze substanciální odlišnost, ale také substanciální jednotu těla a myslí, která však již není předmětem první filosofie, nýbrž předmětem psycho-somatické medicíny coby nauky o přirozenosti celého člověka. V případě Kantovy praktické filosofie, jak byla dále představena, se následně dochází k podobnému závěru. Jak ukazují vybraná místa *Metafyzických principů nauky o ctnosti* a *Sporu fakult*, Kant problém přirozenosti a vzájemného vztahu lidského těla a myslí přesouvá z oblasti první filosofie či metafyziky na půdu tzv. „univerzální medicíny“, která vzniká spojením praktické filosofie a lékařství a kterou Kant v návaznosti na starší hippokratovskou tradici chápe jako nauku o lidské přirozenosti a zdravé životosprávě.

Příspěvek Martina Vrabce (FHS UK) „Uprostřed přírody nad přírodou.“ Schelling a místo lidského ducha v přírodě“ problém karteziánského dualismu těla a myslí tematizoval v souvislosti se Schellingovou filosofií přírody. Opíral se přitom o spisy Schellingova středního myslitelského období, zejména o jeho würzburské a stuttgartské přednášky, aby na jejich základě ukázal, jakým způsobem zde Schelling dospívá k odmítnutí substanciálního dualismu myslí a těla. V Schellingově pojetí, jak bylo ukázáno, mysl a tělo nejsou dvě odlišné a sa-

mostatné substance, nýbrž dva odlišné a nesamostatné principy, které umožňují pochopit a vysvětlit základní ontologickou strukturu, kterou společně vykazují všechna konečná jsoucna. S využitím těchto výkladových principů proto Schelling chápe a vysvětluje také ontologickou strukturu všech přírodních jsoucen, včetně přírodního vývoje směřujícího od neživé hmoty až k člověku, který je v Schellingově pojetí sice součástí přírody, zároveň ji však významně převyšuje svojí schopností rozumového poznání a svobodného jednání. Člověk se tak stává bytostí duchovní, tedy rozumnou a svobodnou, nadále ale zůstává také bytostí přírodní, tedy živou a tělesnou. Ke spojení obou těchto stránek člověka pak, jak se zdá, Schelling ve würzburských a stuttgartských přednáškách odkazuje pojmem osoby.

Závěrečný příspěvek celé konference s názvem „Tělo jako první kategorie subjektu u E. Levinase“ účastníkům přednesl Jakub Sirovátka (TF JCU). Problém karteziánského dualismu těla a myslí byl tak v závěru konference záměrně přesunut do jiného historického i systematického kontextu, do kontextu francouzské fenomenologické filosofie 20. století, aby tím jasněji vynikly některé zvláštnosti i meze novověké filosofie, které v tomto případě souvisí s obecným chápáním člověka a lidské přirozenosti. Novověká filosofie totiž člověka chápe a představuje v první řadě jako bytost rozumnou a myslící, nikoli jako bytost tělesnou. Problém lidské tělesnosti zde sice není zcela opomenut, ale ve srovnání s problematikou rozumu a myšlení se zdá být vedlejším či okrajovým téma-

tem. Tato skutečnost, jež nesouvisí pouze s tradicí filosofie novověké, ale s tradicí evropské filosofie jako takové, se pak jasně ukazuje právě ve srovnání a v konfrontaci s dílem a texty Emmanuela Levinase, který v návaznosti na vybrané motivy Husserlovy fenomenologie činí právě tělo a lidskou tělesnost prvořadým tématem filosofického myšlení, které je zaměřeno na zkoumání a odkryvání konstitutivních podmínek a základů lidské subjektivity.

Díky společnému východisku všech výše uvedených příspěvků, kterým se stal problém karteziánského substančního dualismu těla a mysli, získal program celé konference tematickou jednotu a soudržnost. V průběhu konference tak bylo možno postupně sledovat, nakolik jsou někdejší i současné snahy o překonání dualistického chápání těla a mysli nerozlučně spojeny s karteziánským dědictvím, tzn. s odkazem novověké filosofie.

Robin Pech

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
pechr@ff.cuni.cz

Zpráva o kolokviu „Sartre, la morale et l'histoire“

Ve dnech 15. a 16. října 2021 se na Univerzitě Paris Nanterre konalo kolokvium nazvané „Sartre, morálka a dějiny“. Cílem této akademické události bylo shromáždit badatele soustřeďující se na morální problematiku Sartrovy filosofie.

Sartre v závěru svého díla *Bytí a nicota*¹ totiž dospívá k přesvědčení, že jeho ontologie ústí v morální problém, který krátce nastiňuje jako tenzi mezi svobodou a hodnotami. Od roku 1943 se

pak Sartre následně k morální tematice neustále vrací, o čemž svědčí zejména jeho posmrtně publikované *Cahiers pour une morale* (*Sešity o morálce*).² Dalším důležitým zdrojem přispívajícím k přesnější formulaci Sartrovy morálky jsou jeho vystoupení na dvou římských konferencích v letech 1961 a 1963. Dosud nepublikované rukopisy jeho zrušené přednášky, která byla naplánována na začátek roku 1965 na Cornellově univerzitě ve Spojených státech,

1 Sartre, J.-P., *L'Être et le néant*. Paris, Gallimard 1943.

2 Sartre, J.-P., *Cahiers pour une morale*. Paris, Gallimard 1983.